

בס"ד

שיעורי "ליל שיש" ביטבה"ק ברכת יצחק

שנה י"ב

פרשת כי תצא מצא ממון שלא נודע לבעליהן מאבדונם האם יכול לזכות בהם מצא חפץ המיועד לעבירה

פ"ב ב פ"א "השב תשיבם לאחריך"

א. מעשה בתלמידי ישיבה אשר נסעו לטיול בימי בין הזמנים, במהלך הטיול היה עליהן לטפס על מצוק גבוה, אשר מחייב אחיזה בסולם בשתי ידיים, והנה הבחין אחד הבחורים שעדיין לא החל לטפס, בכסף שנפל על הקרקע, באופן שברור לו שהכסף נפל מאחד הבחורים המטפסים כעת על הסולם, ומעתה הסתפק האם מדינא יכול לזכות בכסף.

שורש השאלה נובעת, שהרי מבואר במשנה (ריש אלו מציאות) שהמוצא מעות ברה"ר הרי אלו שלו, ובטעם הדבר מבואר בגמ' (שם עמוד ב') שהוא מדינא דרבי יצחק, האומר "אדם עשוי למשמש בכיסו בכל שעה", ולכן אנו מניחים שבודאי התיאשו הבעלים מהמעות סמוך לנפילתן, וממילא יכול המוצא להניח שהבעלים התיאשו ולכן רשאי לזכות במעות, אלא שכאן יש לדון שהמקרה שונה, שהרי ידוע לו שהכסף נפל מאחד המטפסים על הסולם, כאשר שתי ידיו אוחזות ללא הרף בסולם, ואין מציאות כזו, שהיה יכול למשמש בכיסו, ומתוך כך, נמצא שאין לומר שהתיאש מממונו, שהרי אינו יודע שאבד ממנו, וא"כ אינו רשאי לזכות בהן.

חידוש החזו"א בענין זה

ב. ושמעתי מפי הגרי"צ שטיגל זצ"ל ששמע ממרן החזו"א זצ"ל, לגבי שאלה ששאלוהו, האם כיום שאנשים מחזיקים ברשותם בכיסם גם כסף קטן, ואינו יודעים מנין המעות המדוייק שיש ברשותם, נמצא א"כ שהמוצא מעות ברה"ר, האיך יכול ליטול, והרי גם אילו ימשמשו בכיסן, לא ידעו שנחסר מהן המעות, נמצא א"כ שלא התיאשו מממונם, ואולי בכה"ג שמצא כסף קטן, לא יוכל לזכות בממון. השיב החזו"א שהגם שחכמים תלו טעמם בסברת רבי יצחק שאדם עשוי למשמש בכיסו, מ"מ מחמת כן תיקנו כן בכל מעות אף בכסף קטן שהמעות יהיו של המוצאן. (ולאחר זמן קיבלתי מכתב הגר"ח קניבסקי שיבל"א שהוסיף בזה, שהוא מדין "הפקר בית דין הפקר"). וכפסק זה מצינו באגרות משה, (יו"ד ח"ד סי' כ"ג), בסוף התשובה.

[הוסיף הגרי"צ שטיגל, שהחזו"א הטעים בזה דברי הזהר, שכ' עה"פ ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם "דא רזא דגילגולא" והיינו שזהו סוד הגילגול, וביאר שהתורה נתנה כח לחכמים לפסוק בדיני ממונות, וממילא יתכן שאדם שחייב לו פלוני כסף, יאבד המעות ברה"ר ומהשמים מגלגלים שיגיעו מעות אלו לידיה של החייב לו ובכך יש כעין פריעת חוב].

אמנם ראיתי בספר הערות להגרי"ש אלישיב זצ"ל שעמד בזה והעלה דבזמנינו אין לו לאדם ליטול מעות אלו לעצמו, באשר יש ספק אולי לא הבחין בכך שאבד לו וממילא ליכא יאוש.

יש לתלות הדבר במחלוקת הראשונים

ג. ואפשר שבנידון זה נחלקו הראשונים, שהנה מבואר בב"מ (דף כ"ו ע"ב) אמר רבא ראה סלע שנפלה, נטלה לפני יאוש ע"מ לגזלה עובר בכולן. וברש"י (בד"ה נטלה) העמיד דברי רבא, באופן שלא שהה המוצא שיעור זמן כדי שהמאבד ימשמש בכיסו. ובפשטות הוקשה לרש"י, למה עובר בלא תגזול והרי קיי"ל כדר"י דאדם עשוי למשמש בכיסו, וא"כ מן הדין יכול לזכות, וע"כ תי' רש"י דצריך לאוקמי שנטלה קודם לכן. ומבואר בדבריו דא"נ אם נטל לעצמו, קודם ששהה זמן זה, יעבור המוצא בלא תגזול ובהשב תשיבם וכו'. ולא אומרים שאחר שתיקנו חז"ל שיכול ליטול מעות, מותר לו ליטול אפי' בידוע שהלה לא משמש בכיסו, ובפשטות דלא כהחזו"א.

אך רבינו פרץ הק' ע"ד דלא מצינו בגמ' שיתנו שיעור זמן בזה לומר שלא נתיאש, וע"כ צריך להעמיד שהיה סימן באותו סלע. ובפשטות רש"י סבר דדינא דרבי יצחק שאדם עשוי למשמש בכיסו נובע מסברא, ולכן במקום שברור לנו שלא הספיק למשמש בכיסו, אסור לו ליטול. ויתכן שרבינו פרץ חולק בזה וסובר כפי המבואר בדברי החזו"א שרבנן לא חילקו בזה, והתירו בכל גווני לזכות במעות, אפילו אם אנו יודעים שלא הספיק המאבד למשמש בכיסו.

והפתחי חושן (ח"א אבידה פ"ב הערה כ"ג) כתב שגם לדעת רש"י שכתב שעובר בלא תגזול כשלא שהה הנוטל כדי שיעור זמן של "למשמש בכיסו" מדובר דוקא כשהמוצא הבחין בנפילת המטבע וראה שלא הספיק המאבד למשמש, אבל במקרה שלא ראה את המטבע נופלת, מודה רש"י שאין אדם צריך לחוש לכך שמא לא מישמש בכיסו.

ולאור דבריו, אולי ניתן לומר, שדברי החזו"א אמורים רק במקום שיש להסתפק אם המאבד יודע שאבד לו, או לאו, שתיקנו חז"ל שאינו צריך לחוש לכך שהמאבד לא הבחין בהעדרות מעותיו, אבל באופן שהמוצא ראה להדיא, שהמאבד לא הבחין בנפילת מעותיו, בכה"ג לא תיקנו חז"ל שיוכל המוצא ליטול המעות.

ולפי"ז באופן שעלו כמה אנשים בסולם ויודע המוצא שאין אפשרות שהמאבד הבחין בכך שאבדו לו מעות, לא יוכל לזכות במעות.

מדברי הט"ז משמע בפשטות דלא כהחזו"א

ד. אך מדברי הט"ז (חו"מ סי' רס"ב ס"ו) עולה לכאורה דלא כהחזו"א, ומה שאמר רבי יצחק שהיתר נטילת מעות שאבדו משום שאדם עשוי למשמש בכיסו, מדובר בדוקא באופן שאכן יש לתלות שהבחין המאבד שאבד ממנו המעות. שהנה כתב הרמב"ם (פי"ד מאבידה ה"ה) דוגמא ליאוש של מדעת דלא הוי יאוש, באופן שנפל ממנו דינר ולא ידע שנפל, אע"פ שכשידע בו שנפל מיאש, ה"ז אינו יאוש עתה. ותמה הט"ז שהרי גבי מעות מבואר בגמ', סברת רבי יצחק שאדם עשוי למשמש בכיסו בכל שעה, ובכה"ג הוי יאוש מדעת מיד כשנפל. ותי' הט"ז שמדובר שהיה לו הרבה מעות בכיס אחד ואבד אחד מהם, ובכה"ג אינו מרגיש עד שימנה את המעות לבסוף. הרי מדברי הט"ז עולה שהיתר זכיה במעות שאבדו הוא רק באופן שניתן לתלות שהמאבד יודע לבסוף מדבר אבידתו. נמצא לפי"ז שלדעת הט"ז (וכן משמע מפשטות דברי רש"י הנ"ל) אסור לו לזכות במעות אלו. עד אשר יוכל לתלות שהמאבד ימשמש בכיסו ויבחין בהדרן של המעות. (וע"ע בפתחי חושן הנ"ל).

מצא חפץ העומד לעבירה האם חייב להשיבו

ה. יש לדון באדם שמצא חפץ, אשר עפ"י הלכה אסור לאדם להשתמש בו, כמו בגד שאינו צנוע, האם חייב להשיבם. והנה המשך חכמה בפרשתנו כתב לחדש, שהגם שתיקנו חז"ל שאסור לגדל בהמה דקה בא"י (כמבואר במשנה בב"ק דף צ"ט ב', והטעם משום שרועות בשדות אחרים ומזיקות) מ"מ אם מוצא שה, חייב בהשבתו.

ומדבריו משמע שגם דבר שאסור להחזיקו ע"י תקנת חז"ל, מ"מ חייב בהשבתו, וא"כ יש מקום ללמוד שגם כשמוצא חפץ שעשוי לעשות עמו עבירות, חייב להשיבו. אמנם יתכן שכל דבריו אמורים רק בשה, שיש אפשרות לגדלו גם בארץ ישראל בהיתר, כמבואר בגמ' (שם) שמגדלין בחורשין (היינו ביערות שאינו מקום זריעה, וע"ע בטור שם שכתב שמותר לו לקנות בהמה דקה למשתה בנו), וא"כ אין הכרח שיעשה בעליהן עבירה גם בעתיד, אבל דבר שעשוי רק לעבירה, יתכן שיודה המשך חכמה שאין חיוב להשיבו.

ו. והנה דנו הפוסקים, האם מותר להזיק ממון חבירו, העומד לעשות עמו עבירה, והביאו מדברי הרמב"ם (פ"י מכלאים הכ"ט) ומהשו"ע (יו"ד סי' ש"ג ס"א) שכתב שהרואה בגד כלאים של תורה על חבירו, אפילו היה מהלך בשוק, קופץ עליו וקורעו, הרי לן שמותר לו להזיק ממון חבירו, כאשר הממון מיועד לעשות עמו איסור.

אלא שהפתחי חושן (ח"ו-נזיקין פ"א הערה א' ד"ה ויש לדון) הסתפק האם גם פטור מתשלומין, שהרי מה שהותר לקורעו, אין זה אומר שפטור מתשלומין, כדמצינו בגמ' בב"ק (דף ס' א') שהגם שמותר לאדם להציל עצמו בממון חבירו, מ"מ עליו לשלם.

אך צ"ב שהרי המקור להך דינא כתבו הרדב"ז ומהר"י קורקוס (שם) שהוא מדברי הגמ' בברכות (דף כ' א') שרב אדא קרע כרבלתא (היינו בגד אדום שאסרו חז"ל ללבושו) מאשה שחשב שהיא ישראלית, ואחר שהתברר שהיא כותית, שילם לה ארבע מאה זוזי, ואמרו שם שרב אדא שאלה לה היא אשה, מה שמך והשיבה מתון, ענה כנגדה רב אדא מתון מתון ארבעה מאה זוזי שויה. וכתב רש"י שכוונתו לומר, אילו הייתי ממתין הייתי משתכר ארבעה מאה זוזי. ומבואר שאילו היה קורע מבת ישראל, היה פטור מלשלם.

שו"ר למאמרו של הגר"נ נוסבוים שליט"א (בקונטרס פעמי יעקב פ"ח-צ"א) שכתב בפשיטות שפטור מלשלם, והגם שמצינו שמציל עצמו בממון חבירו הגם שהותר לו פטור מלשלם, היינו משום שמשתמש בממון חבירו להצלת עצמו, אך במזיק ממון חבירו להפרישו מאיסור, ועושה כן לטובת חבירו, פטור מלשלם.

ומעתה אחר שהוברר שמותר להזיק ממון חבירו כדי להפרישו מאיסור, בודאי שאין חיוב להשיב לו אבידה שכזו.

אלא שאין להכריע בלא שיקול דעת כראוי שהאבידה שנמצאה אכן היא בגדר ממון המיועד לעבירה, שהרי מבואר בגיטין (דף ס"א א') שמשאלת אשה לחברתה החשודה על השביעית נפה וכברה, וכתבו התוס' (ד"ה משאלת) שאנו תולין ששאלה כלים אלו לצורך מלאכת היתר, ולא לצורך פירות שביעית (כגון כברה למנות בה מעות וכו') ומבואר שכאשר ניתן לתלות אפי' על דרך רחוקה, שאין ההשאלה נועדה לעבירה, יש לנו לתלות כך. (וע"ע בחזו"א סי' י"ב סק"ט).

וע"ע בפתחי חושן (הלכות אבידה פ"א הערה ס"ח) שדן האם מחוייב המוצא למכור את החפץ הנ"ל לגוי ולהשיב דמם, והעלה, שכל שאינו חיב בהשבתו כמו שהוא לבעלים אינו חייב למוכרו, והוסיף בזה טעמים נוספים יע"ש.